

Ένα εθνικό μουσείο ιδεών και ιδιαιτεροτήτων

Σάββας Πατσαλίδης

“Τα παλαιότερα χρόνια ο Καραγκιόζης είχε μεγάλη δύναμη στον κόσμο. Οι θεατές παρακολουθούσαν την παράσταση με ευλάβεια [...] σ’ όλο το θέατρο δεν ακουγόταν τίποτε άλλο παρά μόνο η φωνή της κάθε φιγούρας [...] Εκείνα τα χρόνια υπήρχανε φανατικοί φίλοι του Καραγκιόζη που πηγαίνανε ως την άκρη του κόσμου για να δούνε μια παράσταση και που τζάμπα να τους έβαζες στο θέατρο, αυτοί πάλι θα προτιμούσαν τον Καραγκιόζη”.

Λόγια από το στόμα ενός κορυφαίου караγκιοζοπαίχτη, του Σπαθάρη, που δείχνουν ακριβώς τη λύπη του γύρω από τον σταδιακό μαρασμό ενός τόσο λαϊκού θεατρικού ιδιώματος όπως το θέατρο σκιών. Ενός ιδιώματος όπου συναντά κανείς αποθηκευμένα σημαντικά ψήγματα της ελληνικής ψυχής που σιγά σιγά οι κανόνες της σύγχρονης αγοράς, οι συνθήκες εξέλιξης, οι μορφές ψυχαγωγίας, η άνεση και τα βελούδινα καθίσματα στους χώρους μαζικής διασκέδασης και πιο πολύ, το σύγχρονο θέατρο σκιών (ο κινηματογράφος) έχουν πια σχεδόν οριστικά υπερκεράσει, μετατρέποντάς το σε φαινόμενο μουσειακό που, όπως λέει ο Β. Ρώτας, μπορεί να σταθεί πια σαν θέαμα μόνο σε κάποια απόμερη συνοικία ή σε τίποτα κατσάβραχα που δεν τα επισκέφτηκε ακόμα το ραδιόφωνο.

Και όμως, καλό θα ήταν να θυμούνται και οι νεότεροι ότι για πολλά χρόνια ο Καραγκιόζης μπορεί να μην είχε κάποια πλατύτερη επίδραση στην εξέλιξη του εγχώριου θεάτρου (εκτός ίσως από την αρχή και στη συνέχεια με δημιουργούς όπως οι Πολίτης, Συνοδινού, Δαμιανός, και από τους νεότερους Μάτεσις, Σκούρτης), ήταν ωστόσο ο βασικός φορέας όχι μόνο της θεατρικής διασκέδασης των μαζών (κάτι αντίστοιχο με τον κινηματογράφο σήμερα) αλλά και ο κύριος εκφραστής μιας συνείδησης της ελληνικής ενότητας, και μάλιστα σε μια εποχή ιδιαίτερα σύνθετη και ευαίσθητη. Ήταν ένα μουσείο εθνικών ιδεών και ιδιαιτεροτήτων.

Στο σώμα, στον λόγο και στις κινήσεις αυτού του πονηρού, κατεργάρη, καταφερτζή, αιώνια πεινασμένου και πολύ συχνά θαρραλέου και γενναίου τύπου, οι караγκιοζοπαίχτες είχαν την ευκαιρία να μεταφυτεύσουν και τις ανησυχίες και αγωνίες ενός εξίσου λιτοδίαιτου και μισοκακόμοιρου λαουτζίκου. Στο ετοιμόρροπο τσαρδί του, εκεί που ό,τι και να κάνει άσπρη μέρα δεν μπορεί να δει, κατάφεραν για αρκετές

δεκαετίες να εμβολιάσουν την εικόνα όλης της χώρας, με τη μιζέρια της, τις μικροχαρές της, το πικρόχολο χιούμορ της αλλά και την ανατρεπτικότητα της και τη δίψα της για ελευθερία.

Με αυτή την έννοια δεν είναι υπερβολή να πούμε ότι ο Καραγκιόζης είναι ίσως η αντιπροσωπευτικότερη φιγούρα, το κατεξοχήν σύμβολο της νεότερης ιστορίας μας. Είναι η αμεσότερη έκφραση των ιδιαιτεροτήτων της ελληνικής κοινωνικής ομάδας. Γι' αυτό και ο λαός τον προτιμούσε από τα άλλα θεάματα, τα βαυαρέζικα τραγούδια, τις ιταλικές άριες, τα παριζιάνικα βουλβάρ. Στη διαλυτική του παρουσία έβλεπε να εκπληρώνονται και οι δικές του επιθυμίες. Κάτω από τις καρπαζιές αισθανόταν τον δικό του πόνο, αλλά και τη διάθεση να υψωθεί πάνω από τις μικρότητες και να διεκδικήσει την αξιοπρέπειά του.

Το ΚΘΒΕ πολύ ορθά έπραξε και ανέβασε τον ξεχασμένο ***Καραγκιόζη τον Μέγα*** του Φ. Πολίτη στο “Θέατρο Κήπου”. Σε μια εποχή αντι-λαϊκή και ιδιαίτερα θεαματική, το σίγουρο είναι ότι ρίσκαρε, όχι μόνο σε επίπεδο ιδεών αλλά και φόρμας. Και τούτο γιατί σε μια μεταφορά του Καραγκιόζη στη σκηνή δεν πρέπει να απασχολεί μόνο το κοινωνικό στίγμα των δρωμένων ή η τρισδιάστατη παρουσία των προσώπων, αλλά και οι μεταξύ τους σχέσεις, η συν-λειτουργία τους στον χώρο, οι παύσεις, οι σιωπές, τα μπες βγες, οι ρυθμοί, η κινησιολογία, οι πόζες και οι μούτες, τα κωμικά γκαγκς. Τώρα έχουμε να κάνουμε με θέατρο προσώπων κι όχι σκιών. Τα παραφουσκώματα, οι υπερβολές και οι αυτοσχεδιασμοί του μπερντέ είναι απριόρι χαμένη υπόθεση.

Ήταν προφανές πως ο σκηνοθέτης της παράστασης Γ. Ρήγας γνώριζε τους κινδύνους του εγχειρήματός του, γι' αυτό και με διάφορους, συχνά αποτελεσματικούς, ελιγμούς, προσπάθησε να δει δυναμικά το στατικό πρότυπο του μπερντέ και να του προσδώσει την αναγκαία σκηνική δυναμική. Προσπάθησε να κρατηθεί κοντά στο πρότυπό του διατηρώντας τον λόγο και την αμεσότητα των σχέσεων, μεριμνώντας παράλληλα να εντάξει τον αναγκαίο μύθο στη μυθολογία της εποχής μας, εκεί όπου βλέπουμε να διεξάγεται με την ίδια κουτοπονηριά το γνωστό αλισβερίσι μεταξύ δυνατών και αδυνάτων. Εξ ου και το συνεχές κλείσιμο του ματιού στον θεατή, μέσα από οικείους ρυθμούς και χρώματα ελληνικά που στις καλές τους στιγμές σμίκρυναν την απόσταση ανάμεσα στη σκηνή και την πλατεία.

Εκεί που νομίζω πως η παράσταση ήθελε ακόμη δουλειά ήταν στο πλάσιμο των χαρακτήρων. Είχα την αίσθηση πως υπήρχε μια συρρικνωτική σχηματικότητα, η οποία ενίοτε αφαιρούσε παρά έδινε ζωή στα δρώμενα. Ήταν ακριβώς σ' αυτό το σημείο που

οι σχέσεις (σίγουρα πολύ εύθραυστες) ανάμεσα στο πρόσωπο και την κούκλα έχαναν τις ευαίσθητες ισορροπίες τους, με αποτέλεσμα οι ηθοποιοί/χαρακτήρες να χάνουν και κάτι από το εύρος και την πληρότητά τους και να περιορίζονται σε μονόχορδες ερμηνείες και στην καλύτερη περίπτωση τσαπλινικές αναμνήσεις. Όπως, για παράδειγμα, ο Τ. Παλατζίδης στον ρόλο του Καραγκιόζη, ο οποίος μπορεί να μην τα πήγε άσχημα, ωστόσο είχε ακόμη περιθώρια ανάπτυξης του ρόλου του. Το ίδιο ισχύει και για τους υπόλοιπους συντελεστές. Ενώ είχαν την απαιτούμενη στερεότητα και άνεση, η συχνή υπερκινητικότητα τους τούς αφαιρούσε κάτι από την οικεία καθημερινότητά τους και τους απομάκρυνε από αυτό που υποτίθεται ότι αναπαριστούσαν: διαχρονικά σύμβολα της κοινωνικής μας ζωής.

Η μουσική του Χριστιανάκη πάτησε επάνω σε ελληνικούς λαϊκούς ήχους (δεκαπέντε συνολικά τραγούδια) και κατάφερε να μας μιλήσει και να μας συγκινήσει. Τα κοστούμια του Χρ. Μπούφα ήταν μάλλον “δήθεν λαϊκά”. Πρόδιδαν τη φτήνια τους. Τα σκηνικά του Γ. Κατσανίτσα (ένα σαράι, η παράγκα και μια πόλη, ίσως και η Θεσσαλονίκη) τόσο απλά όσο χρειαζόταν για τη φιλοξενία των δρωμένων. Η χορογραφία της Α. Θεοφανίδου προσπάθησε να συγκεράσει το παραδοσιακό και το σύγχρονο, συμπορευόμενη με τις σκηνοθετικές επιλογές.

Γενικά μια παράσταση με ειδικό βάρος και ειδικό ενδιαφέρον. Σπουδή σε μια πλούσια παράδοση.

Αγγελιοφόρος της Κυριακής

6 Αυγούστου 2000